

Berlin Hohenschönhausen

- et besøg i Stasis berygtede fængsel i Øst-Berlin

Enkelte historiske begivenheder eller fænomener er så grusomme, at de aldrig må glemmes. DDR-regimets politiske undertrykkelse og forfølgelse af anderledes tænkende er skræmmende eksempler på, hvor galt det kan gå.

TEKST OG FOTO: SVEN PETERSEN

I efteråret 2009 blev 20-året for den forholdsvis fredelige revolution, som førte til DDR-styrets fald, fejret rundt omkring i det genforenede Tyskland. Og i øvrigt også i resten af Verden. Mange danskere valgte i løbet af efteråret at besøge byerne, som spillede en rolle i hele processen - fx Leipzig, men ikke mindst Berlin.

Personligt valgte Kittu og jeg at bruge en dag i oktober 2009 på et besøg i et af de mest markante mindesteder fra DDR-tiden, det såkaldte Untersuchungs-Gefängnis Berlin-Hohenschönhausen. Besøget blev en øjenåbner for, hvor grusomt mennesker kan behandle hinanden!

Fængslet hørte under Ministerium für Staats-Sicherheit, i daglig tale Stasi. Det har siden 1994 været åbent for offentligheden som såkaldt Gedenkstätte - og har siden da haft omkring 2 millioner besøgende. I 2012 gik alene 354.000 gennem porten til det uhyggelige fængsel.

Som gæst går man ikke alene rundt i fængslet. I grupper bliver man vist rundt af tidligere fanger, som giver

dybt personlige og meget rystende skildringer af deres oplevelser i fængslet.

Min interesse for forholdene i DDR

I erkendelse af, at Tysklands historie er hele Europas historie, har jeg altid været meget optaget af, hvad der er foregået lige syd for den dansk-tyske grænse. Det spiller sikkert også ind, at jeg er født sønderjyde. Specielt har jeg beskæftiget mig meget med perioden fra begyndelsen af 30'erne og op til vore dage.

Engang i efteråret 2008 købte jeg på en netauktion en bog, som straks gjorde et voldsomt indtryk på mig. Det er bogen "Stasiland - Scener bag muren". Den er skrevet af den australske journalist Anna Funder, som har arbejdet som korrespondent for australsk TV i Berlin.

Det er en fantastisk og meget medrivende, hjertegribende bog, som det til tider kan være svært at lægge fra sig. Bogen rummer bl.a. interviews med DDR-borgere, som har oplevet Hohenschönhausen som fanger. Anna Funder har desuden opsporet tidligere ansatte, som hun også har interviewet til bogen.

Fængslet åbnet som dokumentationscenter

Et par år efter Murens fald og genforeningen af de to Tysklande besøgte Kittu og jeg på en campingtur til Ber-

Slusen, hvor igennem fange-transporterne ankom.

Hansjürg Deschner

»Det var meget underligt at parkere her med en viden om, at der bag de anonyme gardiner boede mennesker, som havde været Stasi-systemets mere eller mindre villige magtudøvere.«

og at mange af dem efter Murens fald havde valgt at blive boende i deres lejligheder rundt om. Det var meget underligt at parkere her med en viden om, at der bag de anonyme gardiner boede mennesker, som havde været Stasi-systemets mere eller mindre villige magtudøvere. Det er uforståeligt, at ingen af systemets håndlangere, af politiske grunde, er blevet retsfulgt, hvad end de har foretaget sig! - blot der var tale om lovlig aktivitet i henhold til den daværende DDR-lovning...

Da vi havde løst billet og var kommet in-

den for porten, blev vi slået af en trykket, lavmælt stemning hos de mennesker, vi mødte. En oplevelse, der forstærkedes under vores besøg. Vi har læst, at omkring 30% af fængslets gæster er tyske statsborgere. Under vores besøg var vi vist de eneste udlændinge; resten var tyskere, unge og ældre. På deres dialog med vores guide forstod vi, at der var en del tidligere DDR-borgere i vores gruppe på ca. 20 gæster. De blev lige så chokerede og berørte over det, de så og fik fortalt, som vi andre.

»Mødet med en medrivende fortæller

Som sagt kan man indtil videre kun besøge Hohenschönhausen i grupper med en af museets guider. Man behøver dog ikke at have bestilt besøg i forvejen, med mindre man kommer som gruppe.

Vi så flere af de tidligere fanger, som idag fungerer som guider. Bl.a. en som jeg mener at have set i en TV-udsendelse engang. Vores gruppe blev ført rundt af en person, hvis historie jeg aldrig nogen sinde vil glemme. Hans historie dukker op i min bevidsthed hver gang, jeg ser eller hører noget om St-

asi-systemet og de rædsler, det udsatte anderledes tænkende medborgere for.

Hansjürg Deschner hedder han. Han er født i 1963 og voksede op i Erfurt i et systemkritisk, kristeligt præget hjem. I dag er han en karismatisk, ranglet mand med hestehale og med et lille, diskret guld kors i reversen.

Allerede som barn mærkede han angiveriet og systemets brutale jerngreb om befolkningen. Med sarkasme fortalte han om, hvordan han fx som 10-årig af læreren blev spurgt, hvordan uret i nyhedsudsendelserne så ud, når forældrene så TV. DDR-nyhedernes ur var digitalt, - de vesttyske havde visere.

Hansjürg fortalte gribende om det udbredte stikkeri blandt naboer og bekendte. Med bidende ironi nævnte han mange detaljer om styrets klapjagt på alle, som havde en anden opfattelse, end den af regimet dikterede.

Valgte kirkens og fredens vej

Hansjürg kom som sagt fra et kristent hjem, så i 14-års alderen valgte han at blive kri-

Stasi-fængslets nyere afdeling. Beplantningen var ikke for fangernes skyld. De kunne ikke se ud af vinduerne!

lin dels Museet ved Checkpoint Charlie, dels Stasi-Museet i det mægtige bygningskompleks i Normannenstrasse. Her havde Stasi haft sit hovedkvarter, og her havde Erich Mielke siddet som edderkoppen i det enorme efterretnings- og spionagespind.

Det var en meget beklemmende oplevelse i museet at læse beregninger, der viste, hvor mange der på en eller anden måde var tilknyttet Stasi. Så vidt jeg husker, var der én, som var tilknyttet Stasi for hver ca. 6,5 almindelig DDR-borger. Et andet sted har jeg læst, at der var én for hver 70. Noget mindre tal, men alligevel helt ufatteligt i vore dage!

Siden besøget i Normannenstrasse i begyndelsen af 90'erne har vi bl.a. flere gange

set de fremragende film 'Das Leben der Anderen' (De Andres Liv) og 'Wir sind das Volk' (The Wall) på TV og DVD. Begge film har scener, som er optaget i Hohenschönhausen.

I 2009 var jeg af en god ven blevet gjort opmærksom på, at Stasi's fængsel i Berlin-Hohenschönhausen var åbnet for publikum - efter en nødvendig restaurering. Som så mange andre steder, havde styret i de tumultagtige dage efter Murens fald nemlig også her haft travlt med at slette alle belastende spor.

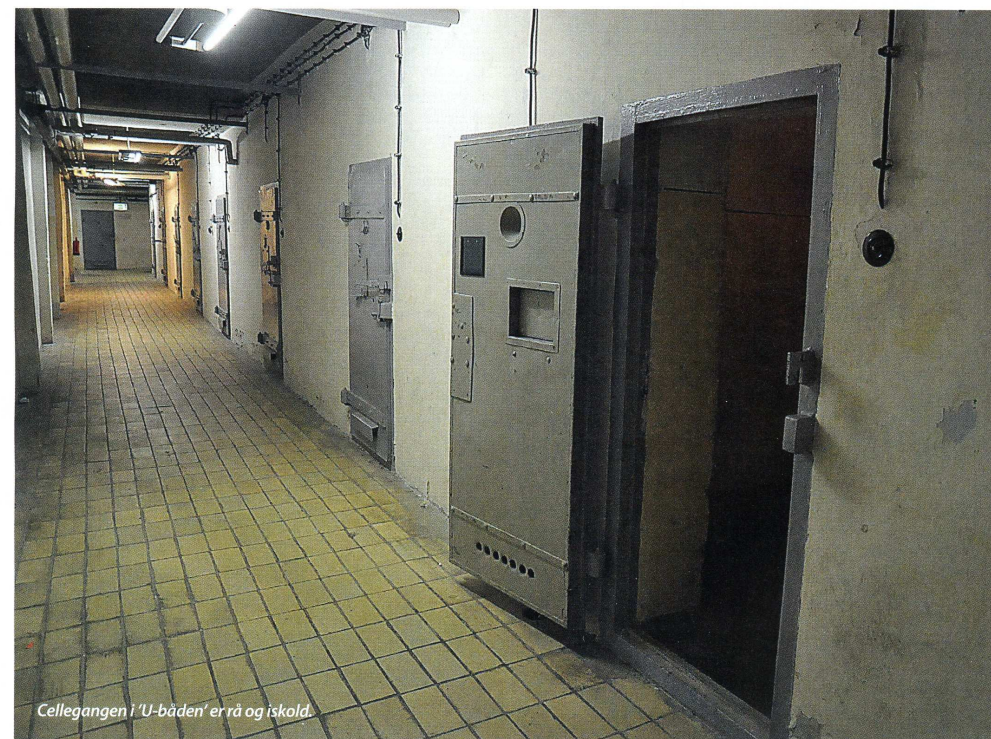
På forhånd var vi godt orienteret - troede vi...

Til vores fængselsbesøg valgte vi at tage

et par overnatninger på Camping Chequepladsen Jägerbude i Berlins østlige opland, tæt på motorringvejen øst om byen. Herfra var der kun omkring 30 km med bil ind til berlinerforstaden Hohenschönhausen.

Da vi en lørdag morgen kørte ind til dokumentationscentret, følte vi os godt opdateret mht. viden omkring fængselsforholdene i DDR-tiden, - men vi blev belært om noget andet...

Straks vi steg ud af bilen lige uden for fængselsporten, kunne vi ikke lade være med at vende blikket mod de omkringliggende boligblokke. I Anna Funders bog havde jeg læst, at hele kvarteret omkring fængslet havde været beboet af ansatte, -

Cellgangen i 'U-båden' errå og iskold.

Når en fange blev ført til ofte time-lange forhør i lokaler som dette, blev vinduerne blændet med mørke gardiner, så fangerne ingen idé havde om, hvor de befandt sig.

steltigt konfirmeret – og ikke blive rituelt indviet under de socialistiske faner ved den såkaldte Jugendweihe. Ligeledes nægtede han at deltage i skolens militærundervisning samt at være medlem af ungdomsorganisationen Freie Deutsche Jugend. Det betød alt sammen, at han blev forment adgang til gymnasium og faglig læreplads. Han søgte i stedet ind i kirken og fik ad den vej en uddannelse som sygeplejerske.

Han blev som ung engageret i miljø- og fredsbevægelser og var med i flere demonstrationer. Han var desuden aktiv i forbindelse med omdeling af kopier af forbudte bøger. Han føler ikke selv, at han var statsfjendtlig, blot en ung mand i cowboybukser og med langt hår, der skulle 'have løbet hornene af'.

Ikke desto mindre blev han allerede som teenager systematisk overvåget af Stasi og var gentagne gange kortvarigt fængs-

let. Under forhørene chokerede det ham at erfare, Stasi's sikkerhedspoliti kendte flere detaljer om hans liv, end han havde nogen anelse om.

Levende fortalte han om den umenneskelige, ydmygende behandling, han gennem årene havde oplevet fra systemets side. Det kulminerede i '89, hvor han var blevet arresteret under en demonstration – og et øjeblik troede, at han var på vej til at blive likvideret. Han var bagbundet blevet placeret på en stol foran en dør med påkriften 'Skydebane'. Han spurgte Stasi-officeren, om han nu skulle henrettes. "Ja", var det lakoniske svar. Skræmt fra vid og sans tisede han i bukserne. Få dage senere blev han løsladt. Det var i den kaotiske periode, ganske få dage før Murens fald.

Han berettede om fangernes ofte døgn-lange forhør, som kun blev afbrudt et kort øjeblik, når forhørslederen blev skiftet ud. Han fortalte om, hvordan fangerne systematisk blev holdt vågne i mange døgn ved hjælp af lys og larm.

Nattesøvnen blev afbrudt mange gange i nattens løb ved, at vagterne lavede en infernalsk larm med de tunge skyderigler på celledørene. En lyd, som stadig forfølger Hansjürg Deschner. Målet var at nedbryde fangerne fysisk – og ikke mindst mentalt, hvilket i rigt mål lykkedes.

Der var ikke mulighed for nogen kontakt med andre fanger. Man så ikke andre end vagtpersonalet. Et system med røde lamper viste fangevogterne, om de kunne passere gangene med en fange på vej til og fra forhør.

Kun skrig fra fx tortur- og gummicellerne anedes et sted i komplekset. Der var ingen glasruder i cellerne, - kun glasbyggesten, som man ikke kunne kigge ud gennem. Hansjürgs Deschners beskrivelser af forholdene i Hohenschönhausen overgår alt, hvad jeg har oplevet i nogen film eller set på tv om DDR-regimets uhyrlige metoder!

Oven over de berømte 'tigerbure' havde vagterne et gangsystem, så man kunne overvåge og kontrollere, at fangerne under gårdtur ikke havde mulighed for kontakt med hinanden.

End ikke kæresten kunne han stole på

Efter Murens fald fik han, i lighed med tusinder andre, som havde været ofre for Stasi-regimet, indblik i det materiale, man havde indsamlet mod ham. For eksempel fandt han ud af, at hans hjem havde været spækket med mikrofoner. To personer, som var tæt på ham - deriblandt hans kæreste! - havde været stikkere for Stasi. Hun havde bl.a. videregivet detaljerede, intime detaljer om deres seksualliv.

Jeg vil aldrig glemme Hansjürg Deschner's gribende historie. Det samme gælder oplevelsen af Hohenschönhausen's iskolde celler, forhørslokalerne, tortur- og gummicellerne og fortællingen om den fysiske vold og den psykiske terror, som systemets kritikere var udsat for.

Det anslås, at 250.000 borgere af politiske grunde var fængslet i løbet af DDR's 40-årige eksistens!

FAKTA:

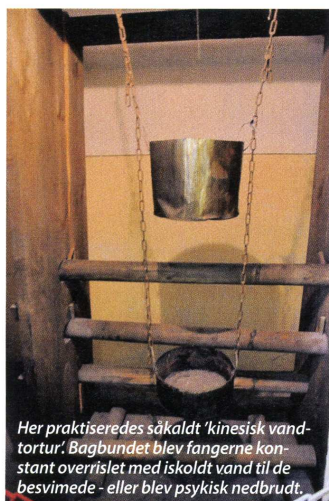
Gedenkstätte Berlin-Hohenschönhausen

Genslerstr. 66
DE-13055 Berlin
www.stiftung-hsh.de
GPS: N52°32'31" / E13°30'00"

Rundvisning mandag til fredag kl. 11.00, 13.00 og 15.00.
Lørdage samt søn- og helligdage hver time mellem kl. 10.00 og 16.00.
Engelsk rundvisning dagligt kl. 14.30.

Entré 5,- €, pensionister o.a. 2,50 €, skoleelever 1,- €.

Anna Funder på youtube:
www.youtube.com/watch?v=mrMAvy_Aoak

Her praktiseredes såkaldt 'kinesisk vand-tortur'. Bagbundet blev fangerne konstant overrislet med iskoldt vand til de besvimelede - eller blev psykisk nedbrudt.